

BANKALARIN VERGİ YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE VERGİ SORUMLULUKLARI

Asis. Dr. Nami ÇAĞAN
A. Ü. Hukuk Fakültesi

I. GİRİŞ

Vergi hukukunda gerçek kişilerin yanında, gerek özel hukuk tüzel kişileri, gerek kamu hukuku tüzel kişileri yükümlü ve sorumlu durumunda bulunabilirler. Tüzel kişilerin vergi hukukunda süje olarak kabul edilmelerinin nedeni, bunların da vergi ödeme gücüne sahip olmaları ve ekonomik yaşantıda önemli görevler almalarıdır. Bankalar da bu anlamda çeşitli faaliyet ve işlemleri dolayısıyla vergi yükümlüsü ve sorumlusu olurlar.

Bankalar ödünç para alıp verme faaliyetleri yanında, ödemelere aracılık etme, senet tahsili, para havalesi, emanet kabulü, kasa kiralama, döviz alım satımı gibi çeşitli hizmetleri gören kuruluşlardır. Bankalar kural olarak kâr sağlama amacı ile kuruldukları için, gördükleri hizmetlerin maliyeti ödedikleri vergi kadar artar ve kârları azalır. Ancak bazı vergiler doğrudan doğruya bankalardan alınmakla beraber, bu vergilerin amacı bankaları değil, bankalarla ilişkide bulunan kişileri vergilendirmektir. Bankalar kanunî yükümlüsü oldukları bu vergileri müşterilerine yansıtırlar. Bankaların vergi yükümlülüğünün yanı sıra, vergi kanunları bazı vergilerin zamanında ve tam olarak ödenmesi bakımından güvenlik önlemi olarak bankalara diğer bir kısım ödevler yüklemiştir. Bu konuya, bankaların vergi yükümlülüğünü inceledikten sonra vergi sorumluluğu bölümünde değinilecektir.

Bankaların kuruluş biçimleri ve hukukî statüleri, kazançlarına uygulanacak kurumlar vergisinin oranı ve tâbi olacakları yükümlülük şekli bakımından önem taşır. Ayrıca vergi kanunları yabancı bankalar için millî bankalardan değişik yükümlülük ve ödevler öngörmektedir.

Vergi hukuku alanında getirilen önlemlerle ülke ekonomisi geniş ölçüde etkilenebilmektedir. Bu çalışmada bankaların vergilendirilmesi yürürlükteki hukuk kuralları çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

II. BANKALARIN VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

1. Kurumlar Vergisi

Bankalar faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kazançlar üzerinden kurumlar vergisi öderler. Kurumlar Vergisi Kanununun 1 inci maddesi, bu verginin yükümlüleri olarak sermaye şirketleri, kooperatif şirketler, iktisadî kamu müesseseleri ile dernek ve vakıflara ait iktisadî işletmeleri göstermiştir. Bankalar da gerek özel kanunla kurulsunlar, gerek anonim şirket şeklinde kurulsunlar bu verginin yükümlüsü olurlar. Ancak bankaların kuruluş şekli bunların kazançlarına uygulanacak vergi oranı bakımından etkili olmaktadır¹. Bir banka özel kanunla kurulmuş ve buna sermaye şirketi niteliği verilmemişse, iktisadî kamu müessesesi olarak kurumlar vergisine tâbi olacak ve sermaye şirketlerine uygulanan % 25 vergi oranı yerine iktisadî kamu müesseselerine uygulanan % 35 vergi oranı uygulanacaktır². İktisadî kamu müesseselerinin bu ver-

¹ Bankalar, 7129 sayılı Bankalar Kanunu hükümlerine göre veya özel bir kanunla kurulabilirler. Bankalar Kanununun 3 üncü maddesine göre, bankaların anonim şirket şeklinde kurulmaları zorunludur. Özel kanunlarla banka kurulmasının başlıca nedeni, devletin bankacılık alanında ekonomik yaşantıya müdahale etmek isteğidir. Türkiye'de özel kanunlarla kurulan bankaların önemli bir kısmı iktisadî devlet teşekkülü niteliğindedir. Bu nitelikte kurulan bankaların, sermayelerinin tamamının veya yarısından fazlasının devlete veya diğer iktisadî devlet teşekküllerine ait olması zorunludur. İktisadî devlet teşekkülü olarak kurulan bankaların sermayelerinin tamamı devlete veya devletle birlikte iktisadî devlet teşekküllerine aitse bunların anonim şirket şeklinde kurulmaları zorunluluğu yoktur. Ancak sermayelerinin bir kısmı özel kişilere aitse bunların anonim şirket şeklinde kurulmaları gerekir. Bkz.: *Selahattin Özmen*, Türkiye'de ve Dünyada İktisadî Devlet Teşekkülleri, Ankara 1967, s. 180 vd. Bankaların kuruluşlarına ilişkin özellikler için bkz.: *Faruk Erem - Akın Altıok - Halûk Tandoğan*, Bankalar Kanunu Şerhi, 6. B., Ankara 1975, m. 3, s. 14 vd.; *Mahmut T. Bırsel*, Banka Kavramı ve Bankaların Sınıflandırılması, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Yıl 1964, Cilt 2, S. 4, s. 637 vd.

² Yurdumuzda özel kanunla ve iktisadî devlet teşekkülü niteliğinde kurulmuş olan bankalar şunlardır: (a) Sermayesinin tamamı devlete ait olanlar: Devlet Yatırım Bankası, Etibank, Sümerbank, T.C. Ziraat Bankası. (b) Ortaklık şeklindeki iktisadî devlet teşekkülü bankalar: Denizcilik Bankası T.A.Ş., Türkiye Emlâk Kredi Bankası A.O., Türkiye Halk Bankası

giye tâbi tutulmalarının nedeni, piyasa için üretim yapan özel teşebbüsle, kamu teşebbüsleri arasındaki rekabet eşitliğinin sağlanmak istenmesidir³.

Vergi oranının iktisadî kamu müesseselerinde % 10 daha yüksek tutulmasının nedeni, sermaye şirketlerinin % 25 oranı üzerinden ödedikleri kurumlar vergisinden ayrı olarak dağıttıkları kazançlardan ve bazı koşullar altında dağıtmayıp ihtiyata ayırdıkları kurum kazançlarından gelir vergisi kesintisi yapmak zorunda olmalarıdır⁴. Bu durum göz önüne alındığında vergi oranı bakımından iktisadî kamu kuruluşlarının, aynı alanda faaliyette bulunan sermaye şirketlerine göre daha fazla korunduğu ileri sürülebilir.

İktisadî devlet teşekkülü olarak kurulan bir bankaya, aynı zamanda Ticaret Kanununa göre bir sermaye şirketi statüsü verilmişse, yani sermayesine özel kişilerin de iştiraki sağlanmışsa, bunlar sermaye şirketi olarak vergiye tabi tutulurlar. Çünkü Kurumlar Vergisi Kanunu 4 üncü maddesinde iktisadî kamu müesseselerinin tanımını şu şekilde vermiştir : «Devlet, özel idare, belediye ve diğer kamu idarelerine ve müesseselerine ait veya tâbi olup faaliyetleri devamlı bulunan ve 1 inci maddenin A ve B fıkraları haricinde kalan ticarî, sınaî ve ziraî işletmeler iktisadî kamu müesseseleridir». 1 inci maddenin A fıkrasında sermaye şirketleri B fıkrasında ise kooperatif şirketler kurumlar vergisinin yükümlüsü olarak belirtilmektedir. Görüldüğü gibi sermaye şirketi statüsünde olan iktisadî devlet teşekkülleri de Kurumlar Vergisi Kanununun tanımladığı iktisadî kamu müessesesi çerçevesine girmemektedir. Buna karşılık iktisadî devlet teşekkülü niteliğinde olan veya bu nitelik bulunmaksızın özel kanunlarla kurulan bankaların sermayelerinin tamamı devlet tarafından karşılanmışsa, bunların kazançlarına uygulanacak vergi oranı % 35 olur. Gerçekten bu tipte kurulan bankalarda ortaklara dağıtılan bir kazanç söz konusu olmadığı için öde-

A.Ş., Özel kanunlarla kurulan fakat iktisadî devlet teşekkülü niteliğinde olmayan bankalara örnek olarak da T.C. Merkez Bankası A.Ş. ile İller Bankası gösterilebilir. Bkz.: *Sadık Baklacioğlu*, Kamu İktisadî Teşebbüsleri, Ankara 1976, s. 136'ya ekli tablo No. 1.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: *Akiş Erginay*, Vergi Hukuku, 6. B., Ankara 1977, s. 209; *Kenan Bulutoğlu*, Türk Vergi Sistemi, 5. B., İstanbul 1976, s. 267; *Baklacioğlu*, age., s. 75. *İsmail Hakkı Ülkmen*, Amme İktisadî Teşebbüslerinin Vergilendirilmesi, İktisat ve Maliye, C. I, S. 4, s. 16 vd.; S. 5, s. 28 vd.

⁴ Sermaye şirketleri bakımından kurumlar vergisinin oranı 1949 yılında % 10 olarak saptanmıştı. Bu oran, 1960 yılında 192 sayılı Kanunla % 20'ye, 1969 yılında ise 1137 sayılı Kanunla % 25'e çıkartılmıştır.

necek kurumlar vergisi, kazanç üzerinden ödenen nihaî vergi olmaktadır.

Bankalar kurumlar vergisine tâbi olacak kazançlarını, bilanço esasına göre saptarlar. Kurumlar vergisinde bir hesap dönemi, vergilendirme devresi olarak kabul edildiği için bu dönemin sonu ile başı arasındaki öz sermayeler arasındaki fark vergiye matrah olur (5). Dönem kazancının hesaplanmasında Vergi Usul Kanununun değerlemeye ilişkin hükümlerine uyulacaktır (m. 258-303).

Kurumlar Vergisi Kanununun 7 nci maddesinde vergiden muaf olan kurumlar gösterilmiştir. Bunlar arasında 7 nci fıkrada, «tekel mevzuuna ait faaliyetlerine münhasır olmak üzere tekel işletmeleri» de belirtilmiştir. Denizcilik Bankası A.O. bankacılık hizmetleri yanında tekel niteliğinde bazı ulaştırma faaliyetleri de yapmaktadır. Bu faaliyetleri dolayısıyla elde ettiği kazanç, kurumlar vergisine tâbi değildir. Kanunun 8 inci maddesinde de kurumlar vergisinden istisna edilen kazançlar belirtilmiştir. Bunlar arasında 1 inci fıkrada yer alan iştirak kazançları istisnası bankaları yakından ilgilendirmektedir. Buna göre bir banka, kurumlar vergisine tâbi bir kurumun sermayesinin en az % 10 una bu kurumun kuruluş anından veya bilanço tarihinden en az bir yıl öncesinden beri sahip olmuşsa bu katılma sonunda elde edilen kazanç vergiden istisna edilmiştir. Bu hüküm aynı vergi konusu üzerinden iki kez vergi alınmasını önlemek amacıyla getirilmiştir⁵. Ancak bu istisnadan kurumlar vergisinin tam yükümlüsü olan bankalar yararlanabilirler. Kurumlar vergisinde, bankaları ilgilendiren diğer önemli bir istisna da yatırım indirimi istisnasıdır. Yatırım indirimi istisnası Kurumlar Vergisi Kanununun 8 inci maddesine 1963 yılında 199 sayılı Kanunla yapılan ekle kabul edilmiştir. Bu istisna özel yatırımları teşvik etmek amacıyla 202 sayılı Kanunla gelir vergisi bakımından da kabul edilmiştir. Buna göre öz sermayeden karşılanan özel yatırımlar kanunda öngörülen diğer koşulları taşıdıkları takdirde % 30 oranındaki vergi istisnasından yararlanabilirler. Ancak bu istisnadan anonim şirket niteliğinde kurulmuş olan ban-

⁵ Bankaların safi kazançlarının saptanması ile ilgili olarak bkz.: KVK., m. 13 vd., GVK., m. 38 vd. Bu konuda bkz.: *Erginay*, age., s. 213-216; *Muallâ Öncel*, Bankacılar İçin Vergi Hukuku Bilgisi, 2. B., Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1974, s. 45, 46; *Bulutoglu*, age., s. 287-295; *Salih Şanver*, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi, İstanbul 1972, s. 221; *Muzaffer Egesoy*, Bankacılık Yönünden Vergi, Ankara 1969, s. 32 vd., s. 64 vd.

⁶ Çeşitli bankaların, kurumlar vergisine tâbi diğer kurumların sermayelerine iştirakleri ile ilgili örnekler için bkz.: *Özmen*, age., s. 207 vd.

kalar yararlanabilecek, özel kanunlarla kurulmuş ve anonim şirket statüsü tanınmamış olan bankalar yararlanamayacaklardır. Yatırım indirimi konusunda böyle bir ayrılık yaratılması rekabet eşitliği ilkesini bu kez iktisadî kamu müesseseleri aleyhine bozmaktadır⁷. Kanun tahvil çıkartma yoluyla sağlanan kaynakların da, yatırım indirimi ile ilgili hükümlerin uygulanması bakımından öz sermaye sayılacağı belirtilmiştir (KVK., m. 8/son bent). Bu hükümle anonim şirketlerin tahvil çıkartmaları özendirilmektedir. Çünkü anonim şirketler yatırım indirimi istisnasından yararlandıkları ölçüde tahvil çıkartmanın maliyeti düşmektedir⁸.

Kurumlar Vergisi Kanunu, kanunî merkezi veya iş merkezi Türkiye'de bulunan kurumları bu verginin tam yükümlüleri olarak kabul etmiştir. Bu kurumların gerek Türkiye içinde, gerek yabancı ülkelerde elde ettikleri kazançlar vergilendirilir (m. 9). Kanunî merkez, kurumların tüzük, sözleşme veya örgüt kanunlarında gösterilen merkezdir. İş merkezi ise faaliyetlerinin fiilen toplandığı ve yürütüldüğü merkezdir (m. 10). Kanunun 11 inci maddesinde ise kanunî merkezleri ve iş merkezleri Türkiye'de bulunmayan kurumlar dar yükümlü olarak tanımlanmış ve bunların yalnız Türkiye'de elde edecekleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilmeleri kabul edilmiştir. Bankalar Kanununa göre yabancı bankalar Türkiye'de açacakları şubeler aracılığı ile faaliyette bulunabileceklerinden, bu verginin dar yükümlüsü olurlar⁹.

Kurumlar vergisinin tam yükümlüsü olan bankalar (millî bankalar ve merkezleri Türkiye'de olan yabancı bankaların Türkiye'de-

⁷ Bulutoğlu, age., s. 284.

⁸ Bkz.: *Gürgân Çetebican*, Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara 1974, s. 28, 29.

⁹ Bankalar Kanununun 2 nci maddesi, Türk Kanunlarına göre kurulmuş ve sermayesinin çoğunluğu, idare ve denetimi Türklere ait olan bankaları millî banka olarak tanımlamıştır. Yabancı bankaların Türkiye'de faaliyette bulunabilmeleri için tâbiyetlerini taşıdıkları ülke kanunlarına göre anonim şirket veya buna eşit bir statüye sahip olmaları gerekir (m. 3). Öte yandan yabancı bankalar ancak Türkiye'de açacakları şubeleri aracılığı ile bankacılık muameleleri yapabilirler. Yabancı bankalar Türkiye'de şube açmak için Bakanlar Kurulundan izin almak zorundadırlar (m. 8). Ülkemizde halen beş yabancı banka faaliyet göstermektedir: Osmanlı Bankası, Selânik Bankası, Banko di Roma, Banka Komerçiyale Italyana, Hollanşte Bank. Uni. N.V. Bunlardan Osmanlı Bankası ve Selânik Bankasının merkezleri Türkiye'dedir. Bu nedenle yabancı banka olmalarına rağmen kurumlar vergisinin tam yükümlüsüdürler. Bu iki istisna tarihi nedenlere dayanır. Bu konuda bkz.: *Birsel*, agm., s. 636, 637; *Haluk Cillov*, Türkiye'de Yabancı Bankalar ve Bank of America, İktisat ve Maliye, C. X, S. 12, s. 497.

ki şubeleri) ise vermekle ödevli buldukları yıllık beyanname yanında Gelir Vergisi Kanununda da belirtilen «sair kazanç ve iratlar» grubuna giren çeşitten kazançları için bu kazançları elde ettikleri tarihten başlayarak 15 gün içinde özel beyanname verirler. Öte yandan dar yükümlü bankaların serbest meslek kazancı, menkul sermaye iradı niteliğindeki kazançları ile telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret unvanı, alameti farika ve benzeri gayrimaddî hakların satışı ve temlikinden elde ettikleri kazançlar bu bankalara ödemede bulunan gerçek veya tüzel kişiler tarafından kaynakta kesilerek muhtasar beyanname ile vergi dairesine ödenir. Örneğin yabancı bankalardan alınan krediler için tahakkuk eden faizler menkul sermaye iradı sayıldığından ödeme sırasında vergi kesintisi yapılması gerekir¹⁰.

2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Bankalar gelirleri üzerinden ödedikleri kurumlar vergisinden başka yaptıkları işlemler dolayısıyla bir hizmet vergisi olan banka ve sigorta muameleleri vergisinin de yükümlüsü olurlar¹¹. Banka ve sigorta muameleleri vergisi, Gider Vergileri Kanununun «Hizmet Vergileri» başlığını taşıyan ikinci kısmının birinci bölümünde düzenlenmiştir (m. 28-33). Kanunun 28 inci maddesinin 1 inci fıkrasına göre «banka ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbidir». Banka ve sigorta şirketlerinin yanında bankerler de bu verginin yükümlüsü olurlar¹².

¹⁰ Danıştay, 4.D., E. 1971/1468, K. 1973/3651, 27.6.1973 (*Kamer Genç ve Diğer Yazarlar, Mali Yargılama Usulü ve Uyuşmazlıklarına İlişkin Danıştay Kararları*, Ankara 1976, No. 445, s. 291, 292). Aynı konuda bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1971/173, K. 1971/8009, 2.12.1971 (*Danıştay Dördüncü Daire Yarıdınıcıları*, Danıştay Dördüncü Daire Kararları, 1969-1970-1971, Ankara 1972, s. 166, 167).

¹¹ Bkz.: *Erginay*, age., s. 265; *Bulutoğlu*, age., s. 494 vd.; *Egesoy*, age., s. 87 vd.; *Polat Yalçınar*, *İçtihatlı Gider Vergileri Kanunu ve İlgili Mevzuat (1965-1975)*, Ankara 1976, s. 75 vd.; *İsmet Cantürk - Zafer Kantarcıoğlu - Nuri Soyuer*, *Gider Vergileri Kanunu ve İlgili Mevzuat*, Ankara 1970, s. 103 vd.; *Ahmet Karakaya*, *Gider Vergileri Kanunu Metni İzahları*, Danıştay Kararları, Ankara 1967, s. 269 vd.

¹² Bankerler, Ödünç Para Verme İşleri Kanununun 1 inci maddesine göre ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek ve tüzel kişilerdir. Bu kişiler faaliyette bulunabilmek için hükümetten izin almak zorundadırlar.

Bankaların yapmış oldukları ve karşılığında belli bir para elde ettikleri bütün işlemleri bu verginin konusunu oluşturur¹³. Bu işlemler karşılığında elde edilen paralar da vergiye matrah olur. Bu vergi bir hizmet vergisi niteliği taşıdığı için temel amaç, banka ile ilişkiye giren kişileri vergilendirmektir. Çoğu kez bu amaç gerçekleşmekte ve banka ödemiş olduğu vergiyi ilişkide bulunduğu kişilere kolayca yansıtabilmektedir.

Bankaların yurt dışındaki faaliyetleri sonucunda elde ettikleri paralar da banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbidir. Örneğin Danıştay, T.C. Turizm Bankasının Brüksel Sergisinde açtığı lokantadan ve hatıra eşyası satışından sağladığı gelirin vergiye tâbi tutulacağına karar vermiştir¹⁴.

Bankaların yalnız bankacılık hizmetlerinden elde ettikleri paralar değil, bütün işlemleri karşılığında lehlerine tahakkuk eden paralar vergilendirilmektedir. Bankacılık hizmetleri karşılığında elde edilen faiz, komisyon, ardiye ve depolama ücretleri, kasa kira bedeli, rehnedilen malların sigorta ücreti, aciyo, arbitraj geliri, pul beyiyeleri, protesto ücreti vb. gelirler yanında bankaların bankacılık faaliyetinden doğmayan, maliki buldukları gayrimenkulleri ve taşıtları satmaları ve gayrimenkulleri kiralamaları karşılığında elde ettikleri gelirler, çeşitli teşebbüslere iştirakleri dolayısıyla elde ettikleri temettüleri de vergilendirilir¹⁵. Bankaların altın alım-satım sonucunda elde ettikleri paralar da vergilendirilir. Gerçi Gider Vergileri Kanununun 28 inci maddesinin 9 uncu fıkrasında, «bir şahsın münhasıran altın alım ve satımı ile iştigali banker savılmasını icabettirmez» denilerek dolaylı olarak bu işlemin bir banka işlemi olmadığı belirtilmiştir; ancak bankaların bankacılık faaliyeti dışındaki faaliyetlerden elde ettikleri paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbidir. Bunun gibi bankacılık işlemi olmasına rağmen, bankaların icraya başvurmaları sonucunda lehle-

¹³ Mevduat kabulü bir banka muamelesi olmasına rağmen, bu muamele sonucunda banka tarafından bir gelir elde edilmediği için vergilendirilemez. Bu konuda bkz.: *Karakaya, age., s. 271*. Öte yandan bankaların kasalarında bulunan hisse senedi ve tahvillerin değerlerinde meydana gelen artışların vergilendirilmesi için de bunların bir satış işlemine konu olması gerekir.

¹⁴ Danıştay, 7.D., E. 1963/1029, K. 1965/332 (*Cantürk - Kantarcıoğlu - Soyuer, age., s. 104*).

¹⁵ Danıştay 7. Dairesi, bir bankaya ait gayrimenkulün kamulaştırılması sonucunda banka lehine meydana gelen farkın vergilendirileceğine karar vermiştir. 7.D., E. 1968/2659, K. 1969/1975 (*Yalçın, age., s. 82, 83*).

rine tahakkuk ettirilen temerrüt faizleri de vergiye tâbidir¹⁶. Bankaların bu tip işlemleri nedeniyle vergilendirilmeleri bazı haksız sayılabilecek sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Çünkü bankalar bu işlemleri dolayısıyla ödedikleri vergiyi müşterilerine yansıtamazlar. Bu nedenle ödenen banka ve sigorta muameleleri vergisi, gelir üzerinden ödenen ek bir vergi özelliği gösterir. Ayrıca bu tip faaliyetleri bankalar yanında bütün gerçek ve tüzel kişiler de yapabileceği için, ödedikleri vergi dolayısıyla bankalar haksız bir rekabetle karşılaşır¹⁷. Banka ve sigorta muamele vergisinin, harca vergisi niteliğini koruyabilmesi için Vergi Reform Komisyonunda bankacılık faaliyetleri dışında alınan gider vergisinin kaldırılması önerilmiştir¹⁸. Bunun için de kanunda bankacılık faaliyetlerinin sınırlarının çizilmesi gerekmektedir.

Banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisnalar kanununun 29 uncu maddesinde sayılmıştır. Bu istisnalar bankalar bakımından dokuz grupta toplanabilir :

a Merkezleri Türkiye'de bulunan bankaların şubeleriyle ve şubelerin birbirleriyle yaptıkları işlemler dolayısıyla elde ettikleri paralar.

b. Merkezleri Türkiye dışında bulunan bankaların Türkiye'deki şubeleriyle ve bu şubelerin birbirleriyle yapmış oldukları işlemler dolayısıyla aldıkları paralar¹⁹.

c. Özel kanunlarla her türlü vergiden istisna edilmiş olan hisse senedi ve tahvillerin faiz, temettü ve ikramiyeleri²⁰.

d. Bankaların müşterileri nam ve hesabına başka kişilere yaptırdıkları hizmetler karşılığı aldıkları ve aynen bu kişilere ödedikleri paralar : Örneğin, bankanın ekspertiz ücreti olarak müşteri-

¹⁶ Danıştay, 7.D., E. 1969/516, K. 1970/1929, 23.11.1970 (*Yalçınar, age., s. 103-104*).

¹⁷ *Hüsnü Kızılyaltı, Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi, Ankara 1969, s. 235.*

¹⁸ Vergi Reform Komisyonu Raporları, Banka ve Sigorta Muameleleri Hakkında Rapor, C. V, İstanbul 1969, s. 422-444.

¹⁹ Bir bankanın başka bir bankadan aldığı faizler vergiye tâbidir. Danıştay, 7.D., E. 1963/1836, K. 1965/1728, 17.5.1965 (*Cantürk - Kantarcıoğlu - Soyuer, age., s. 105*).

²⁰ Ancak banka, bu hisse senedi ve tahvilleri bir komisyon karşılığında müşterisi namına satıyorsa, bu komisyonun vergilendirilmesi gerekir. Bkz.: *Karakaya, age., s. 302.*

risinden aldığı ve hizmeti gören ekspere verdiği paralar vergiye tâbi değildir²¹.

Öte yandan kanunda istisnalar arasında açık olarak belirtilmemekle beraber bankaların yaptıkları aracılık faaliyetleri sonucunda elde ettikleri paralar da banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbi değildir. Örneğin Danıştay 7 nci Dairesi, T.C. Turizm Bankasının turizmi geliştirme fonundan yaptığı ikrazlar sonucunda Maliye Bakanlığında aldığı % 6 oranındaki faizin % 5 i üzerinde tasarruf yetkisi olmaması ve bu kısmın çeşitli fon ve kuruluşlara geri dönmesi nedeniyle ancak % 1 lik kısmı üzerinden banka ve sigorta muamelesi vergisi alınabileceğine karar vermiştir²². Gerçekten Gider Vergileri Kanununun 28 inci maddesinde, bankaların nakden veya hesaben aldıkları paraların «kendi lehlerine» olması koşulu yer aldığı için % 6 oranındaki faizin % 5'lik kısmının vergilendirilmemesi yerindedir.

e. Bankaların, sermayelerinin tamamı kendilerine ait veya iştirakleri bulunan işletmelerin istihsal vergisine tâbi bulunan ürünlerden sağladıkları kârlar : Bu istisna gider vergilerinde çifte vergilemeyi önlemek için getirilmiştir²³.

f. Bankaların sermayelerine iştirak ettikleri diğer banka, banker ve sigorta şirketlerinin banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbi işlemlerinden doğan kârlardan aldıkları paylar : Bu istisna da banka ve sigorta muameleleri vergisinde çifte vergilemeyi önlemek amacıyla getirilmiştir. Ancak bu kârların bir kısmı banka ve sigorta muamele vergisine tâbi olmayan sınaî iştiraklerden elde edilmişse bu kârlar istisna hükmünün kapsamı dışında kalırlar²⁴.

g. Denizcilik Bankasının ulaştırma, gemi inşaatı, gemi kurtarma gibi bankacılık ve sigortacılık alanı dışında yaptığı işlemlerden sağladığı paralar.

²¹ Banka avukatı tarafından yapılan hizmet karşılığı tahsil olunan vekâlet ücreti Gider Vergileri Kanununun 29 uncu maddesinin D bendine göre müşteri nam ve hesabına başka şahıs ve müesseselere yaptırılmış bir hizmet niteliğinde değildir. Bkz.: Danıştay, 7.D., E. 1966/203, K. 1966/1345, 28.6.1966. (Gider Vergisi Kanunu Tebliğ ve Kararları, Vergi Kanunları, Lebib Yalkın Yayınları, C. 3C, Sıra No. 10); 7.D., E. 1966/2057, K. 1966/2408, 23.11.1966 (*Cantürk-Kantarçioğlu-Soyuer, age., s. 135*).

²² Danıştay, 7.D., E. 1976/3, K. 1977/1003, 7.3.1977; 7.D., E. 1971/4854, K. 1971/4174, 7.12.1971 (Bu kararlar yayınlanmamıştır).

²³ 1318 sayılı Finansman Kanunu ile kabul edilen Bina İnşaat Vergisi, Gider Vergileri Kanununa ayrı bir kısım olarak eklendiği için istihsal vergisi kapsamı içinde düşünülmemelidir. Bkz.: *Bulutoglu, age., s. 501*.

²⁴ Danıştay, 7.D., E. 1969/861, K. 1971/2111, 10.6.1971 (*Yalçın, age., s. 126*).

h. Kan bankalarının faaliyetleri sonucunda aldığı paralar: Bunlar Bankalar Kanunu anlamında banka değildirler. Bu istisna hükmü bir yanlış anlamaya yer vermemek için getirilmiştir.

i. Türkiye Halk Bankasıncı Esnaf ve Sanatkârlar Kefâlet Kooperatiflerinin kefâleti altında esnaf ve sanatkârlara verilen krediler dolayısıyla alınan paralarla bu kooperatiflerin ortaklardan masraf karşılığı adıyla aldıkları paralar (6.7.1964 tarih ve 482 sayılı Kanunla eklenmiştir)²⁵.

Banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı, bankaların işlemleri karşılığında nakden veya hesaben elde ettikleri paraların gayrisafî tutarıdır²⁶. Bankalar borç aldıkları paralar karşılığında ödemiş oldukları faizleri matrahtan indiremezler. Bankaların maliki oldukları gayrimenkulleri ve taşıtları satmaları veya gayrimenkulleri kiralamaları sonucunda elde ettikleri paraların safî tutarını yoksa gayrisafî tutar üzerinden mi vergilendirileceği konusu tartışmalıdır. Danıştay önceleri safî tutar üzerinden vergilendirmeyi kabul ediyordu²⁷. Ancak Danıştay daha sonra verdiği kararlarda görüşünü değiştirmiş ve verginin matrahının gayrisafî satış tutarı olduğuna karar vermiştir²⁸. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin

²⁵ Bu hüküm eklenmeden önce durum uyumsuzluk konusu olmuş, Danıştay Dâva Daireleri Kurulu, Esnaf Kefâlet Kooperatifinin ortaklarına kredi sağlamak için kefâlet ve kredi mektubu vermesini «Gider Vergisi Kanununun umumî prensipleri karşısında» banka muamelesi olarak kabul etmişti. Bu hükmün eklenmesiyle soruna açıklık getirilmiş oldu. Bkz.: Danıştay, DDK., E. 1963/262, K. 1965/132, 14.5.1965 (*Güven Dinçer - Erol Çırakman - Nejat Necipoğlu*, Danıştay Kararları, 1965 - 1966 - 1967, Ankara 1967, No. 292, s. 173).

²⁶ Müşterilerinin borçlu hesaplarındaki borç miktarına göre tahakkuk ettirilen fakat tahsil zamanı belirsiz olduğu için müşteri hesaplarına geçirilmeyen faizler hesaben alınmış sayılır. Çünkü ayrı ayrı hesaba geçirme bankanın iç işlemleri ile ilgilidir. Bkz.: Danıştay, 7.D., E. 1967/34, K. 1967/1298, 17.5.1967 (*Yalçın*, age., s. 81, 82). Öte yandan Danıştay'a göre teminat mektubu komisyonu, banka lehine doğmuş bir alacaktır. Bu alacağın tahakkuk ettirilmemiş olması vergilendirmeye engel olmaz. Danıştay, 7.D., E. 1969/516, K. 1970/1929, 23.11.1970 (*Yalçın*, age., s. 103, 104).

²⁷ Bkz.: Danıştay 7.D., E. 1969/218, K. 1969/1640, 7.10.1969 (*Yalçın*, age., s. 82); 7.D., E. 1962/4882, K. 1965/1254, 31.3.1965 (*Cantürk - Kantarcıoğlu - Soyuer*, age., s. 105-106). Prof. Bulutoğlu kanun hükmü açık olmamakla beraber gayrimenkul ve taşıtların satımından ve kiralanmasında safî tutarların yani banka lehine kalan kârların vergilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz.: *Bulutoğlu*, age., s. 496.

²⁸ Danıştay, 7.D., E. 1969/2830, K. 1970/1366, 29.9.1970 (*Yalçın*, age., s. 102, 103); 7.D., E. 1974/664, K. 1975/762, 29.4.1975 (*Yalçın*, age., s. 121, 122); 7.D., E. 1974/107, K. 1975/307, 19.2.1975 (*Yalçın*, age., s. 118).

oranı % 25 dir²⁹. T.C. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki rees-kont işlemleri için bu oran % 20 dir (Gid. V. K., m. 33).

Kambiyo alım, satım işleminde gayrisafi satış tutarı vergiye matrah olur. Bankalar döviz alım satımı işini Maliye Bakanlığın-dan aldıkları ruhsatnameye dayanarak yapıyorlarsa gayrisafi satış tutarı üzerinden onbinde 5 oranında vergi öderler³⁰. Bankanın dö-viz satış yetkisi yoksa ve döviz alım satımını başka bir kurum adı-na yapıyorsa, yalnız aldığı komisyon üzerinden ve % 25 oranında vergi öder. Yetkili bankalar aracılığıyla yapılan vâdeli döviz alım satımı (röpor) muamelesi, niteliği gereği kambiyo alım satımından farklı olmadığı için satış tutarı üzerinden onbinde 5 oranında ver-giye tâbidir³¹.

3. Damga Vergisi ve Harçlar

Bankalar gerek kuruluşları sırasında, gerek kuruluşlarından sonraki çeşitli işlemlerinden dolayı damga vergisi ve bazı harçların yükümlüsü olurlar.

Damga vergisinin konusu kişilerin hukukî işlemleri dolayısıyla kullandıkları kâğıtlardır³². Bu vergi maktu ve nispi olarak iki şekil-de alınır. Nispi vergide belli kâğıtların üzerinde yazılı olan para, maktu vergide ise kâğıtların nitelikleri esastır. Ticaret Kanununa göre anonim şirket olarak kurulan bankalarda kuruluş ve sermaye arttırılması sırasında damga vergisi yükümlülüğü vardır. Damga Vergisi Kanununa bağlı 1 sayılı tabloda damga vergisine tâbi kâğıtlar gösterilmiştir. Verginin yükümlüleri bu kâğıtları imza edenler-dir. Bankaların kefâlet, rehin gibi çeşitli sözleşmelerinde kullandıkları kâğıtlarla, ticarî senet ve taşıma senedi gibi imzaladıkları

²⁹ 3843 sayılı Muamele Vergisi Kanununda verginin oranı % 2,5 du. 1946 yılında Milli Korunma Kanunu uygulamasına bağlı olarak 4939 sayılı Kanun % 2,5 vergi oranını geçici olarak % 10 a çıkartmıştır. 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu bu oranı % 15 e, 1963 yılında 186 sayılı Kanun % 20 ye ve 1970 yılında 1318 sayılı Kanun % 25 e yükseltmiştir.

³⁰ Bkz.: Danıştay, 7.D., E. 1964/682, K. 1965/1307, 31.3.1965 (*Cantiürk - Kantarcioğlu - Soyuer*, age., s. 104); Gider Vergileri Kanunu Genel Tebliği, No. 27 (*Cantiürk - Kantarcioğlu - Soyuer*, age., s. 390); *Bulutoglu*, age., s. 497.

³¹ Bkz.: Danıştay, 7.D., E. 1967/1875, K. 1969/1181, 3.6.1969 (*Yalçiner*, age., s. 129, 130); 7.D., E. 1965/1830, K. 1965/3217, 6.12.1965 (*Karakaya*, age., s. 276, 277).

³² Bu yükümlülük, 1928-1964 yılları arasında damga resmi olarak uygulanmıştır.

belgeler verginin konusuna girer³³. Kanuna bağlı 2 sayılı tabloda ise damga vergisinden istisna edilen kâğıtlar yer almıştır. Bunlar arasında bankalarla ilgili olanlar şunlardır :

a. T.C. Ziraat Bankasının çiftçiye, Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri ile birliklerine açacağı kredilerle bunlara ait gayrimenkul ipotek ve menkul rehni muameleleri ve muhtaç çiftçiye yapılacak dağıtmalarla ilgili her türlü kâğıtlar.

b. Çekler ve hisse senedi faiz kuponları gibi bir kısım ticarî kâğıtlar.

c. İktisadî Devlet Teşekküllerine hazinece ödenmesi gereken sermaye, iştirak payı ve yardım ödeneklerinin ödenmesine ait kâğıtlar ile bunlarla ilgili devir ve kuruluşla ilişkin kararlar.

d. Devlet Yatırım Bankasının işlemlerinde düzenlenen ve vergisi bu banka tarafından ödenmesi gereken kâğıtlar.

e. Türkiye Halk Bankasının, Esnaf Kefâlet ve Küçük Sanat Kooperatifleri ve ortakları ve bu kooperatiflerin kendi ortakları ile ilişkilerinde düzenlenecek borç senetleri, borç ödeme makbuzları, ipotek ve rehin senetleri (24.6.1965 tarih ve 639 sayılı Kanunla eklenmiştir).

f. İktisadî Devlet Teşekküllerine ve sermayesinin yarısından fazlası Devlete veya İktisadî Devlet Teşekküllerine ait olan Kamu İktisadî Teşebbüslerine Hazinece yapılacak ikrazlara ait işlemlerle ilgili kâğıtlar (1318 sayılı Finansman Kanununun 103 üncü maddesiyle eklenmiştir).

Damga Vergisi Kanunu bu vergi bakımından özel teşebbüsle, kamu iktisadî teşebbüsleri arasında herhangi bir farklılık gözetmemiştir. Ancak bu kanunun 3 üncü maddesi, «resmî dairelerle kişiler arasındaki kâğıtların damga vergisini kişiler öder» hükmünü getirmiştir. Yine aynı maddede resmî daire teriminden ne anlaşılması gerektiği belirtilmiş ve bu terimin kapsamı içine genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri ve köylerin girdiği belirtilmiştir. Bu dairelerin iktisadî işletmelerinin resmî daire sayılmayacağı da ayrıca ifade edilmiştir.

³³ Danıştay'a göre, bankalar tarafından düzenlenen avans sözleşmeleri ile teminat mektubu sözleşmelerindeki kefâlet şerhleri damga vergisine tâbidir. Bkz.: Danıştay, 11.D., E. 1972/2924, K. 1973/883, 17.4.1973 (*Taner Geleğen - O. Nuri Karabağ - Samet Tamer*, Vergi Anlaşmazlıklarıyla İlgili Danıştay Kararları, 1971-1972-1973, Ankara 1974, s. 352).

Bankalar, yükümlüsü buldukları damga vergisinin yanı sıra, kendilerine görülen bazı hizmetler karşılığında Harçlar Kanununa göre harç yükümlüsü de olurlar (Örneğin, yargı ve noter harçları). Harçlar da damga vergisi gibi maktu ve nispi olarak iki ölçüye göre saptanmıştır. Anonim şirket olarak kurulan bankalar, kuruluşları ve sermaye arttırmaları sırasında damga vergisi yanında harç yükümlüsü de olurlar.

4. Malî Denge Vergisi

Malî Denge Vergisi Kanununun 1 inci maddesine göre gelir, kurumlar, veraset ve intikal vergisine tâbi gerçek veya tüzel kişilerle gayrimenkullerini ivaz karşılığında satanlar bu verginin yükümlüsü olurlar. Bankalar, kurumlar vergisinin yükümlüleri olmaları nedeniyle malî denge vergisinin de yükümlüleridirler.

Malî denge vergisinin matrahı kurumlar vergisi beyanname-sinde gösterilen matrahtır (MDVK., m. 6). Dar yükümlü bankaların vergi kesintisine tâbi kazanç ve iratlarından malî denge vergisi, ödemeyi yapanlar tarafından kaynakta kesilir (m. 2/c).

Malî denge vergisi beyan üzerine tarh ve tahakkuk ettirilir. Vergi, kurumlar vergisinin ilk taksiti ile birlikte ve bir defada ödenir. Ayrıca bankalar, maliki oldukları gayrimenkulleri sattıkları takdirde de malî denge vergisinin yükümlüsü olurlar. Verginin oranı % 3 tür (m. 8).

5. Bankaların Yükümlüsü Olduğu Diğer Vergiler

Bankalar yukarıda incelenen vergilerin (kurumlar vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, damga vergisi ve harçlar, malî denge vergisi) sürekli olarak yükümlüsü olurlar. Buna karşılık bankalar bazı vergilerin de koşulları varsa ve vergileri doğuran olaylar bankalar bakımından meydana gelmişse, vergi yükümlüsü olurlar. Örneğin bankalar, maliki buldukları gayrimenkuller dolayısıyla emlak vergisinin yükümlüsüdürler. Aynı şekilde, eğer vergiyi doğuran olay meydana gelmişse, motorlu kara taşıtları vergisi, taşıt alım vergisi, emlak alım vergisi, gayrimenkul kıymet artışı vergisi vb. vergilerin de yükümlüsü olurlar.

III. BANKALARIN VERGİ SORUMLULUĞU

1. Genel Olarak

Vergi kanunları, bazı gerçek ve tüzel kişilere kendi vergi yükümlülüklerinin yanı sıra ilişkide buldukları kişilerin vergi borç-

larının ödenmesi ile ilgili bazı ödevler yüklemiştir. Vergi hukukunda buna vergi sorumluluğu denir. Vergi Usul Kanununun 8 inci maddesi vergi sorumlusunu, «verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişi» şeklinde tanımlamıştır. Bankalar da çeşitli vergi kanunlarıyla, ilişkide buldukları kişilerin vergi borçlarının ödenmesi ile ilgili olarak vergi sorumlusu tutulmuşlardır. Gerçek yükümlü dışındaki kişilerin, vergi borcunun ödenmesi bakımından görevlendirilmesi, vergilerin daha çabuk ve kolay tahsilini sağlama amacına dayanmaktadır³⁴.

Daha geniş anlamda vergi sorumluluğu ise, vergi kesintisi yapma zorunluluğu yanında vergi kanunlarının vergilendirme ile ilgili olarak yüklediği diğer ödevler ile vergi cezalarından dolayı sorumluluğu da içeren bir kavramdır. Önce bankalara vergi kesintisi yapma zorunluluğu getiren hükümler incelenecek, daha sonra da bankaların vergi ödevleri ile ilgili ve vergi cezalarından doğan sorumluluğuna değinilecektir.

2. Gelir Vergisinde

a. Ücretler : Bankalar çeşitli adlar altında çalıştırdıkları kişilere, hizmetleri karşılığında ödemelerde bulunurlar. Gelir Vergisi Kanununa göre, hizmetlilere ödenen aylıklar, avanslar³⁵, fazla çalışma ücretleri, primler, ikramiyeler, yönetim kurulu üyelerine, denetçilere, tasfiye memurlarına yapılan ödemeler, verilen aylıklar, aidatlar, huzur hakları, kâr payları ücret sayılır (GVK., m. 61). Bu kanuna göre yalnız nakit olarak yapılan ödemeler değil, ayın olarak verilen hizmet karşılıkları da vergiden istisna edilmedikçe ücret kavramına girer (m. 61, f. 1)³⁶. Bankalar, ücret niteliğinde olan bu ödemeleri yaparken vergileri kaynaktan keserek vergi dairesine ödemek zorundadırlar (m. 94).

b. Serbest Meslek Kazançları : Bankalar faaliyetleri ile ilgili olarak serbest meslek erbabına ekspertiz, istişare veya proje çalışması gibi hizmetler yaptırabilirler. Bankalar bu kişilere yaptık-

³⁴ Bkz.: *Erginay*, age., s. 60 vd.; *Yılmaz Aliefendioğlu*, *Türk Vergi Sisteminde Verginin Kaynaktan Kesilmesi* (Stopaj), Ankara 1975, s. 6 vd.

³⁵ Bkz.: *Danıştay*, 13.D., E. 1973/1675, K. 1973/305, 12.10.1973 (*Gelegen - Karabağ - Tamer*, age., s. 208).

³⁶ Gelir Vergisi Kanununda (m. 23/8), hizmetlilere iş yerinde parasız yemek vermek vergiden istisna edilmiştir. Ancak yemek bedeli adı altında bir ödeme yapılmışsa, bu vergiye tâbidir. Bkz.: *Danıştay*, 4.D., E. 1969/6091, K. 1972/5929, 20.10.1972 (*Gelegen - Karabağ - Tamer*, age., s. 132, 133).

ları ödemelerin vergisini de kesip, vergi dairesine ödemek zorundadırlar (GVK., m. 94). Bu vergi kesintisinin oranı tam yükümlü serbest meslek erbabı için % 15, dar yükümlüler için % 20 dir (m. 105).

Banka, serbest meslek erbabına kendi adına değil, müşterisi adına ödemede bulunuyorsa vergi sorumlusu durumunda değildir. Örneğin bir banka herhangi bir kuruluşun yaptırdığı ekspertiz hizmetinin karşılığının ödenmesine aracılık ediyorsa vergi kesintisi yapma sorumluluğu bankaya değil bu hizmeti yaptıran kuruluşa aittir³⁷.

c. Menkul Sermaye İratları : Bankalar gerçek kişi ortaklarına dağıttıkları kâr paylarından bazı koşullar altında ortaklarına dağıtmayıp ihtiyata ayırdıkları kurum kazançlarından; gerçek kişilere ödedikleri tahvilat faizleri ile mevduat faizlerinin istisna sınırını aşan kısımlarından vergi kesintisi yapmak zorundadırlar.

Bankaların gerçek kişi ortaklarına dağıttıkları kazanç, ortaklara nakden veya hesaben ödemenin yapıldığı anda kâr payı niteliğini alır ve Gelir Vergisi Kanununa göre menkul sermaye iradı olarak banka tarafından vergi kesintisi yapılır³⁸. Vergi kesintisinin oranı tam yükümlü ortaklar için % 20, dar yükümlü ortaklar için ise % 35 dir (m. 105).

Bankalar bazı durumlarda elde ettikleri safi kârdan bir kısmını, ileride doğması muhtemel zararları karşılamak amacıyla ihtiyata ayırırlar. Bu ihtiyata ayırma bazen bir kanunî zorunluluk nedeniyle bazen ise böyle bir zorunluluk olmaksızın söz konusu olur. Bankalar, Ticaret Kanunu ve Bankalar Kanunu hükümlerine göre kazançlarından bir kısmını ihtiyata ayırmak zorundadırlar (TK., m. 466, Bank. K., m. 35). Bankaların ayırdıkları bu çeşitli ihtiyatlar vergilendirme konusu olmaz. Öte yandan bankalar ana sözleşme hükümlerine göre ihtiyarî veya genel kurul kararı ile olağanüstü ihtiyat ayırabilirler. Bu ihtiyatlar, dağıtılmayan kurum kazancı olarak vergiye tâbidir (GVK., m. 96/2).

Dağıtılmayan kurum kazançlarında vergi kesintisine esas olan miktar, kurumlar vergisi matrahından ödenmiş veya ödenmesi ge-

³⁷ Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1971/528, K. 1972/5565, 12.10.1972 (Recep Turgay, Gelir Vergisi Kanunu ve Tatbikatı, 4. B., C. 2, İstanbul 1976, m. 94, No. 1873, s. 1344.

³⁸ Bankalar, vergi kesintisi sırasında gerçek kişi olmayan ortaklara ait kâr paylarını saptamak için bir ilânla bunları, hamiline yazılı pay senetlerini

reken kurumlar vergisi çıkartıldıktan sonra arta kalan miktardır. Ancak Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesi bu miktardan bazı indirimler ve bu miktara bazı eklemeler yapılmasını öngörmektedir.

a. İndirimler :

i. Ticaret Kanunu ve özel kanunlara göre ayrılmış olan zorunlu ihtiyatlar,

ii. Genel ve katma bütçeli dairelere, mahallî idarelere, kamu menfaatine yararlı derneklere ve Medenî Kanuna göre kurulmuş olan vakıflara, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar³⁹,

iii. Ödenmiş olan vergi ve para cezaları ile gecikme zamları ve faizler⁴⁰,

iv. Kurumlar Vergisi Kanununa göre fiilen mahsubu yapılmamış geçmiş yıl zararları⁴¹,

v. Dağıtıldığı sırada gelir ve kurumlar vergileri kesintileri yapılmış olan kâr payları,

vi. Şirketlerin tam yükümlülüğe tâbi kurum olan ortaklarına nakden veya hesaben ödedikleri kâr payları^{42 43}.

yazdırmaya çağırılmalıdır. Bkz.: *Rüştü Erimez*, Şirketlerde Kâr Dağıtımı ve Yedek Akçeler, 2. B., İstanbul 1976, s. 353.

³⁹ Kurumlar Vergisi Kanununun 14 üncü maddesinin 6 ncı bendine göre kurumlar, kurum kazancının % 2 sini ve her durumda 20.000 lirayı geçmemek üzere bu kuruluşlara yardımda bulunurlarsa, bunları kurumlar vergisinin matrahından indirebilirler. Vergi kesintisi matrahından indirilecek miktar, bunu aşan kısımdır. Bkz.: *Aliefendioğlu*, age., s. 126; *Yılmaz Özbacı*, Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, İstanbul 1976, s. 677.

⁴⁰ Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesi hükmünde bir açıklık olmamakla beraber, Maliye Bakanlığı 113 Nolu genel tebliğ ile mali denge vergisinin de indirimler arasında yer alacağını kabul etmiştir. Bkz.: Vergi Kanunları, GVK. Tebliğ ve Kararları, Lebib Yalkın Yayınları, C. 1 D. Ayrıca bkz.: *Erimez*, age., 358-359; *Turgay*, age. (C. 2), m. 96, s. 1374, 1375.

⁴¹ Kurumlar Vergisi Kanununun 14 üncü maddesinin 7 nci bendi bir yılın zararını beş yıl süre ile kazançlardan indirme olanağını tanımaktadır. Burada indirime konu olan zararlar, beş yıldan daha önce meydana geldiği için indirilememiş olan zararlardır. Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1960/5823, K. 1973/1379, 23.3.1973 (*Gelegen - Karabağ - Tamer*, age., s. 219); 4.D., E. 1970/2815, K. 1971/2717, 1.4.1971 (*Turgay*, age. (C. 2), m. 96 No. 1927, s. 1404).

⁴² Bu bent, 1969 yılında 1137 sayılı Kanunla getirilmiştir. Fıkra daha önce, «şirketlerin gerçek kişi olmayan ortaklarına ait kazanç hisseleri» şeklinde idi. Bu hüküm dolayısıyla ortaya bir çok uyumsuzluklar çıkıyordu. Yeni hükümle dağıtılmayan kurum kazançlarından vergi kesintisi yapılır.

b. Eklemeler :

i. Gelir ve kurumlar vergilerinden istisna edilmiş bulunan menkul sermaye iratları⁴⁴,

ii. Kurumlar vergisinden istisna edilmiş olan iştirak kazançları⁴⁵.

Gelir Vergisi Kanununun 105 inci maddesinin B bendi, dağıtılmayan kurum kazançlarında uygulanacak vergi kesintisi oranı bakımından dar ve tam yükümlüler arasında bir farklılık gözetmediği için % 20 vergi oranı uygulanır⁴⁶. Ancak dağıtılmayan kurum kazancından vergi kesintisi yapıldıktan bir süre sonra bu kazancın dağıtılması halinde, bu dağıtım sırasında tam yükümler bakımından artık vergi kesintisi yapılmaz. Fakat dar yükümlüler % 35 oranında vergilendirildiği için % 15 ek kesinti yapılacaktır (GVK., m. 105). Öte yandan dağıtılmayan kurum kazançlarında vergi kesintisi yapılırken gerçek kişilerle tüzel kişilerin kazanç payları arasında herhangi bir ayırım yapılmadığı için bankanın tüzel kişi ortaklarına ait kazanç paylarından daha önce yapılmış olan vergi kesintisi «... mahsup hükümleri dairesinde tevkifatı yapan kuruma

ken kurum ortaklarının gerçek kişi veya tüzel kişi olması arasında bir ayırım gözetilmemiş buna karşılık yapılan ödemenin kâr dağıtımını yapan tam yükümlü bir kuruma yapılması halinde bu miktarın stoptaj matrahından düşüleceği kabul edilmiştir. Bunun amacı da yurt içinde kâr dağıtımını yapmayan dar yükümlü kurumlarla tam yükümlü kurumların rekabet eşitliğini sağlamaktır. Bu konuda bkz.: *Bulutoğlu*, age., s. 229; *Ali-efendioğlu*, age., s. 139.

⁴³ Vergiden muaf tüzel kişilere ait kâr payları vergi kesintisi matrahından indirilemez. Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 70/3228, K. 72/7421, 13.12.1972 (*Gelegen - Karabağ - Tamer*, age., s. 221-222).

⁴⁴ Bu hükme göre, vergiden istisna edilmiş devlet tahvilleri, faiz temettü ve ikramiyeleri ile tasarruf bonusu faizleri vergi kesintisi matrahına eklenir. Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1968/6099, K. 1970/1381, 17.3.1970 (*Danıştay Dördüncü Daire Yardımcıları*, age., s. 116). Öte yandan maddede bir açıklık olmamakla beraber, bu ekleme menkul sermaye iratlarının brüt değil, net tutarı üzerinden yapılmalıdır. Kurumların bu gelirler için ayırdıkları gider payları, brüt menkul sermaye iradı gelirinden indirildikten sonra safi kurum kazancına eklenmelidir. Bkz.: *Erimmez*, age., s. 369, 370; *Turgay*, age. (C. 1), m. 95, s. 1378.

⁴⁵ Dar yükümlü kurumların elde ettikleri iştirak kazançları kurumlar vergisinden istisna edilmediği için vergi kesintisi matrahına eklenemez. Bkz.: Danıştay, 7.D., E. 1971/399, K. 1973/18, 10.1.1973 (*Ali-efendioğlu*, age., s. 137).

⁴⁶ Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1972/3810, K. 1973/2666, 23.3.1973 (*Turgay*, age. (C. 2), m. 105, No. 2043, s. 1482, 1483).

ret ve iade olunur» (m. 96). Bu vergiyi, istihkak sahibi tüzel kişinin veya ortaklarının mahsup etme olanağı yoktur.

Dağıtılmadığı için vergilendirilebilen ihtiyat akçeleri daha sonra sermayeye eklendiği takdirde, bu pay sahipleri yönünden elde edilmiş menkul sermaye iradı sayılır. Bu nedenle söz konusu miktar, menkul sermaye iradı olarak beyan edilir ve beyanname üzerinden hesaplanan vergiden daha önce kesinti yolu ile ödenen vergi mahsup edilir⁴⁷.

Dağıtılmayan kurum kazançlarının vergilendirilmesi Gelir Vergisi Kanununun dayandığı temel ilkeye uygun düşmemektedir. Çünkü, Türk Vergi Sisteminde gelir vergisi yalnız gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan bir vergi niteliğindedir. Oysa kurum kazançları dağıtılmadığı sürece, pay sahipleri bakımından bir kazanç niteliğinde değildir. Bu durumda bankaların ve diğer kurumların dağıtılmayan kazançlar üzerinden vergi ödemesi, vergi hukuku bakımından vergi sorumluluğu değil vergi yükümlülüğü özelliği göstermektedir. Çünkü dağıtılmadığı sürece kazanç henüz banka bünyesinde kalmaktadır. Öte yandan daha sonraki yıllarda şirket zarar ettiği ve bu nedenle ihtiyatlarını kaybettiği takdirde, bu kazançların ortaklara dağıtılması olasılığı kalmaz. Ancak kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisinden başka bir de gelir vergisi alınması, ödeme gücüne göre vergilendirmenin unsurlarından birisi olan ayırma kuramının bir gereğidir⁴⁸. Kuramsal olarak karşılaşılan duraksamaları ve uygulamadan doğan karışıklıkları gidermek için vergilemede daha yalın bir yöntem kabul edilebilir⁴⁹.

Gelir Vergisi Kanununun 1137 sayılı Kanunla değişik 22 nci maddesinin 2 nci bendi, tasarruf mevduatı karşılığında bir takvim yılında alınan faizlerin 500 lirasının gelir vergisinden istisna edileceğini hükme bağlamıştır. Vergi kesintisi bu sınırı aşan miktarlar için söz konusu olur. Ancak bu istisna hükmü yalnız tasarruf mevduatları karşılığında elde edilen faiz gelirlerine uygulanır. Çünkü

⁴⁷ Bu konuda bkz.: *Erimez*, age., s. 349, 350.

⁴⁸ Ayırma kuramı, sermaye gelirlerinin emek gelirlerine göre daha yüksek oranda vergilendirilmesi esasına dayanır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: *Aktif Erginay*, Kamu Maliyesi, 5.B., Ankara 1976, s. 63 vd.

⁴⁹ Rüştü Erimez'e göre, kurumlar vergisinin oranı % 50'ye yükseltilmeli; ancak şirketten alınan verginin % 50 si vergi alacağı kabul edilerek, bu vergi alacağı ileride şirket kârından pay alacak gerçek kişilerin ödeyecekleri gelir vergisinden indirilmelidir. Öte yandan tüzel kişilerin aldıkları kâr payları ise iştirak kazançları istisnası içine alınmalı veya kanuna bu konuda mahsuba ilişkin bir hüküm konulmalıdır. Bu önerinin ayrıntısı için bkz.: *Erimez*, age., s. 209, 210.

ticarî mevduat karşılığında elde edilen faizler, ticarî kazanç hükümlerine göre vergilendirilir. 7129 sayılı Bankalar Kanununun 26 ncı maddesinin 4 üncü bendi, tasarruf mevduatını, «resmî ve ticarî mevduatla bankalar mevduatı dışında kalan bircümle mevduat» olarak tanımlanmıştır. İstisna hükmünün uygulanması bakımından tasarruf mevduatının vâdeli, vâdesiz veya ihbarlı olması arasında herhangi bir farklılık yoktur⁵⁰. Vâdeli tasarruf mevduatının vâdesi bir yıldan fazla ise, bu istisna her yıl için ayrı ayrı uygulanır⁵¹. Beşyüz liralık istisna, çeşitli bankalar ve bir bankanın çeşitli şubeleri bakımından da ayrı ayrı dikkate alınır. Buna karşılık bir bankanın aynı şubesine aynı kişi tarafından, çeşitli tasarruf hesapları açılmışsa bu istisna tasarruf hesaplarına yürütülen faizlerin tamamına ve yalnız bir kez uygulanır.

Gelir Vergisi Kanununun tasarruf mevduatlarına uygulanan istisna hükmünün, sermaye piyasasının gelişmesini önleyebileceği görüşü ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre, vergi kanunlarında hisse senetlerinin temettüleri bakımından herhangi bir istisna hükmü kabul edilmediği için bankalarda tasarruf mevduatı bulundurmamak, sermaye piyasasına kredi arz etmekten daha çekici olabilecektir. Dolayısıyla tasarruf mevduatlarına uygulanan beşyüz liralık istisna hükmünün kaldırılmasında yarar vardır⁵². Bu görüşte bir doğ-

⁵⁰ Bkz.: Danıştay 4.D., E. 1971/946, K. 1972/4071, 6.6.1972 (*Turgay*, age. (C. 1), m. 22, s 214).

⁵¹ Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1974/1650, K. 1975/1985, 15.5.1975 (*Kamer Genç ve Diğer Yazarlar*, age., s. 83, 84). Danıştayın görüşü bu yönde olmakla beraber Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu, beşyüz liralık istisnanın vâde sonunda ve yalnız bir kez uygulanacağını kabul etmişti. Komisyona göre mevduatın vâdesi bir yılı aşmışsa, bu süreden önce faiz geliri üzerinde fiilen tasarruf etme olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle gelir elde edilmiş sayılamaz. Dolayısıyla beşyüz liralık istisna her yıl ayrı ayrı uygulanamaz. Ancak Gelir Vergisi Kanunu yıllık gelirleri vergi konusu içine aldığından ve her takvim yılında tahakkuk ettirilen mevduat faizleri müşterilerin hesaplarına alacak kaydedildiğinden Danıştay Dördüncü Dairesinin kararı daha sağlam gerçeklere dayanmaktadır. Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu kararı için bkz.: Yayın Sıra No. 156, Genel Sıra No. 159/6, 23.10.1967 (*İsmail Diler - Tahsin Yağmurlu - Hüseyin Çelikkol*, Danıştay Dördüncü Dairesi Kararları, 1971 - 1972-1973, Ankara 1974, No. 2, s. 450-452).

⁵² Bu görüş için bkz.: *Bulutoglu*, age., s. 176. Başka bir görüşe göre de, sermaye piyasasının geliştirilmesi için en az mevduat faizlerine uygulanan istisna miktarı kadar bir istisna temettü gelirleri için de kabul edilmelidir. Bkz.: *Sermaye Piyasası Etüdü*, Sermaye Piyasası Semineri Tertip Heyeti, Ankara 1964, s. 223; *Vural Arıkan*, Vergileme Kuralları ve Sermaye Piyasası İlişkileri, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran 1974, C. II, S. 6, s. 41.

ruluk payı bulunmakla beraber gerçeği tam olarak yansıttığı söylenemez. Herşeyden önce günün ekonomik koşulları altında beşyüz liralık istisna, tasarruf mevduatının tamamının vergilendirilmemesi sonucunu doğursa bile enflasyon nedeniyle banka mevduatını özendirici olmaktan uzak kalmaktadır. Ayrıca bankalardaki mevduatla tahvil ve hisse senedi talebi arasında kesin kanıtlara dayanan bir etkileşim de bulunmamaktadır⁵³. Bu nedenle tasarruf mevduatlarının bankalar arasında parçalanmasını önlemek ve toplam tasarruf mevduatının artmasını sağlamak amacıyla, şeklen beşyüz lira ile sınırlı olan istisnanın sınırsız olarak kabul edilmesinde yarar vardır⁵⁴. Böylelikle bankalardaki tasarruf mevduatları toplanacağından tasarruf mevduatının maliyetinde bir düşme görülecektir.

Ticarî mevduat karşılığında elde edilen faiz ticarî kazanç sayılıp, bu gelire beşyüz liralık istisna hükmü (GVK., m. 22) uygulanmamakla beraber bu faiz gelirleri de vergi kesintisine tâbi tutulur⁵⁵. Çünkü Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesinde mevduatın çeşidi bakımından herhangi bir farklılık gözetilmeden mevduat faizlerinin vergi kesintisine tâbi tutulacağı belirtilmiştir. Bir banka müşterisine kanunî faiz dışında açıktan faiz ödemişse (forse mevduat faizi) bu gelir de menkul sermaye iradı olarak gelir vergisine tâbidir⁵⁶.

Öte yandan, yabancı parayı Türk bankalarına mevduat olarak çekmek amacıyla, Gelir Vergisi Kanununun 6 ncı maddesi Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişilerin mevduat faizi olarak elde ettikleri geliri vergi dışı bırakmıştır. Bu nedenle ödenen bu faizler için de vergi kesintisi yapılmaz. Ancak yabancı parayı Türk bankalarına mevduat olarak çekebilmek için Türk parasının değerinin istikrarlı ve bankacılık hizmetlerinin kaliteli olması gerektiğinden bu istisnanın özendirici etkisi yetersiz kalmaktadır⁵⁷.

Bankalar, tahvil ve hisse senedi çıkartan bazı kurumlara aracılık hizmeti sunarlar. Tahvil faiz kuponlarının ödenmesi de bu hizmetin kapsamı içine girer. Bu durumda tahvil faizlerine ilişkin vergi kesintisi yapma sorumluluğu, aracı durumunda bulunan ban-

⁵³ Bkz.: Çelebican, age., s. 41 vd.

⁵⁴ Bkz.: Genel Vergi Reformu Hakkında Görüş ve Tekliflerimiz, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara 1962, s. 9, 10.

⁵⁵ Bkz.: Özbacı, age., s. 672. Aksi fikir için bkz.: Turgay, age. (C. 2), m. 96, s. 1361.

⁵⁶ Bu konuda bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1972/2293, K. 1974/792, 27.2.1974; 4.D., E. 1968/3877, K. 1970/44, 12.1.1970 (Turgay, age. (C. 1), m. 22, s. 213, 214).

⁵⁷ Bkz.: Bulutoğlu, age., s. 176.

kaya değil, bu iratları kişilere sağlayan kuruma düşer³⁸. Çünkü bankaların aracı olarak görevlendirilmeleri vergi sorumluluğunun da bankalara devredilmiş olduğu anlamına gelmez. Vergi Usul Kanununun 8 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında, vergi yükümlülüğüne ve vergi sorumluluğuna ilişkin özel sözleşmelerin vergi dairelerini bağlamayacağı belirtilmiştir. Aracılık hizmeti olarak faiz kuponu ödeyen banka vergi idaresi karşısında sorumlu değildir.

Bankalar bir ay içinde yaptıkları ödemeler veya tahakkuk ettirdikleri kârlar dolayısıyla kaynakta kestikleri vergileri ertesi ayın 20 nci günü akşamına kadar ödemek veya tahakkukun yapıldığı yerin vergi dairesine muhtasar beyanname ile bildirmek zorundadırlar. Mevduat faizlerinden kesilecek vergilerin bildirilmesi için bu süre bir ay uzatılır (GVK., m. 98, f. 1).

3. Kurumlar Vergisinde

Bankalar, Kurumlar Vergisi Kanununun 1137 sayılı Kanunla değişik 24 üncü maddesine göre, dar yükümlü kurumlara ücret, serbest meslek kazancı, gayrimenkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı ödemeleri; telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret ünvanı, alâmet-i farika ve benzeri gayrimaddî hakların satışı, devri ve temlikî karşılığında ödemeler yapmaları halinde kurumlar vergisi kesintisi yapmak zorundadırlar.

Kurumlar Vergisi Kanunu, vergi kesintisinde % 20 ve % 35 vergi oranları kabul etmiştir (m. 24, f. 2). Bankanın ortağı olan dar yükümlü kurumların kâr paylarından yapılacak kesintinin oranı % 35 tir. Diğer ödemelerde ise % 20 oranında kesinti yapılır. Dar yükümlü kuruma dağıtılan kazanç üzerinden daha önce dağıtılmayan kazanç olarak % 20 vergi kesintisi yapılmışsa, bu miktar % 35 üzerinden yapılan kesintiden mahsup edilir (1137 sayılı Kanun, Geçici m. 3)³⁹.

³⁸ Bkz.: *Turgay*, age. (C. 2), m. 96, s. 1360.

³⁹ Danıştay 4. Dairesine göre, dar yükümlü şirketten alınan krediler dolayısıyla bu şirkete ödenen faizler şirket için ticarî kazanç değil, menkul sermaye iradidir. Bu nedenle vergi kesintisi yapılması gerekir. Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1971/173, K. 1971/8009, 2.12.1971 (*Danıştay Dördüncü Daire Yardımcıları*, age., 166, 167); 4.D., E. 1970/2448, K. 1972/7079, 29.11.1972 (*Gelegen-Karabağ-Tamer*, age., s. 294). Kredi alınan dar yükümlü yabancı kurum bir banka ise ve bu bankanın Türkiye'de hiç bir ticarî faaliyeti yoksa elde ettiği faizler menkul sermaye iradı sayılarak vergi kesintisi yapılır. Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1972/197, K. 1973/2854 (*Diler-Yağmurlu Çelikkol*, age., No. 343, s. 258). Buna karşılık dar yükümlü yabancı şirket,

4. Malî Denge Vergisinde

Bankalar, hizmetli ve memur olarak çalışan kişilere yaptıkları ücret ve ücret sayılan ödemelerden, dar yükümlülere telif ve patent haklarının satışı veya kiralanması karşılığında yaptıkları ödemelerden, dar yükümlü kurumlara yaptıkları ve vergi kesmek zorunda oldukları ödemelerden malî denge vergisi kesintisi yapmak zorundadırlar (MDVK., m. 2). Bankalar bu kesintiyi ödeme sırasında yaparlar ve hesaplarında ayrı olarak gösterirler (m. 10). Verginin oranı % 3 tür. Kaynakta kesilen vergiler, ödemenin yapıldığı ayı izleyen ayın 20 nci günü akşamına kadar vergi dairesine bildirilir ve ödenir (m. 9).

5. Veraset ve İntikal Vergisinde

Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 17 nci maddesine göre bankalar ve diğer bazı kurumlar, veraset ve intikal vergisinin konusuna giren herhangi bir işlem dolayısıyla para ve senet verebilmek için verginin daha önce ödenmiş olduğunu gösteren ve vergi dairesince verilmiş bir belge isterler. Bu belge ibraz edilmediği takdirde, bankalar çeşitli gruplara göre % 10 ile % 20 arasında vergi kesintisi yapmak zorundadırlar. Birinci grupta evlatlar, eş, ana ve baba vardır ve kesinti oranı % 10 dur. İkinci grupta kardeşler, büyük anne, büyük baba ve bunların evlatları vardır. Vergi kesintisi oranı bu gruptaki yükümlüler için % 15 tir. Üçüncü grup ise bunlar dışındaki kişileri kapsar ve kesintinin oranı % 20 dir (VİVK., m. 16). Bankalar yaptıkları kesintileri en geç bir hafta içinde mal sandığına yatırmak ve durumu bağlı oldukları vergi dairesine bildirmek zorundadırlar. Eğer kesinti yapılmadan para veya senet verilmişse veya kesilen para, kanunda gösterilen süre içinde mal sandığına yatırılmazsa, kesilmesi ve yatırılması gereken paralar Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine gö-

şubesi aracılığı ile ticarî faaliyette bulunarak kâr elde ediyorsa bu kâr üzerinden yalnız Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesine göre dağıtılmayan kurum kazancı olarak % 20 oranında vergi kesintisi yapılacak, kurumlar vergisi kesintisi yapılmayacaktır. Çünkü ticarî kazançlar Kurumlar Vergisi Kanununun 24 üncü maddesinde, vergi kesintisi kapsamı içine alınmamıştır. Maliye Bakanlığı önceleri 15 No.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği ile bu kârlar üzerinden % 35 oranında vergi kesintisi yapılmasını kabul ediyordu. Ancak daha sonra çıkartılan 18 No.lu Kurumlar Vergisi Tebliği ile bu uygulama yukarıda belirtilen şekilde değiştirilmiştir. Bkz.: Vergi Kanunları Kurumlar Vergisi Kanunu, Tebliğ ve Kararları, Lebib Yalçın Yayınları, (C. 2). Bu uygulamadan doğan sakıncalı sonuçlar için bkz.: *Erimez*, age., s. 401 vd.

re yüzde on fazlası ile alınır (m. 17). Bankaların bu vergiden doğan sorumluluğu ölen kişiye ait paraların ve malların bankada bulunması halinde ortaya çıkar. Ayrıca ölüm halinde kiralık kasaların açılması sırasında vergi dairesinin bir memuru da bulunmak zorundadır.

Veraset ve intikal vergisi kesintisi yapılması, bu verginin ayrıca vergi dairesi tarafından tarhedilmesini engellemez. Vergi yükümlüsü de vergi kesintisi yapılmasıyla beyanname vermek yükümlülüğünden kurtulmuş olmaz⁶⁰. Bankaların yaptığı kesinti, verginin tahsilinin güvence altına alınması amacına dayanır. Bu kesinti daha sonra tarhedilen vergiden mahsup edilir.

6. Damga Vergisinde

Damga Vergisi Kanununun 1318 sayılı Finansman Kanununun 100 üncü maddesiyle değişik 19 uncu maddesine göre bankalar, ödemelerinde kullanılan ve nispi vergiye tâbi bulunan makbuzlarla bu nitelikteki kâğıtlara ait vergileri, bu ödemelerin yapıldığı veya avans olarak yapılan ödemelerde avansın verildiği sırada, kesinti yaparak ödeyebilirler. Verginin bu şekilde bankalar tarafından istihkaklardan kesinti yaparak ödenmesi konusunda Maliye Bakanlığı izin ve yetki verebilir. Maliye Bakanlığı bu hüküm gereğince bütün bankalara bu konuda yetki vermiş ve yapılacak vergi kesintisinin şeklini açıklamıştır⁶¹.

Bankalar bir ay içinde kestikleri damga vergilerini, ertesi ayın 20 nci günü akşamına kadar, ödemenin yapıldığı yerin vergi dairesine beyanname ile bildirirler ve vergileri aynı süre içinde öderler (DVK., m. 23).

7. Bankaların Diğer Vergi Ödevleri ile İlgili Sorumlulukları

Vergi Kanunları, bankalara yükümlüsü ve sorumlusu oldukları vergilerin ödenmesi dışında da bazı ödevler yüklemiştir. Bu ödevlerin yerine getirilmesi de geniş anlamda vergi sorumluluğu çerçevesinde düşünülebilir. Bu ödevlerden önemli olanlar şunlardır :

⁶⁰ Bkz.: Danıştay, 11.D., E. 1968/1731, K. 1969/63, 16.1.1969 (*Faruk Burgu ve Diğer Yazarlar*, Belirli Konularda Bütün Emsalleriyle Danıştay Kararları, Kitap 2, Ankara 1970, No. 944, s. 269, 270); Ayrıca bkz.: *Aliefendioğlu*, age., s. 184.

⁶¹ Bkz.: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Genel Yazı, No. 2101118-99-46/4596, 20.7.1971 (Damga Vergisi Kanunu Tebliğ ve Kararları, Lebib Yalın Yayınları, C. 7).

a. Bankalar, ticaret şirketleri olarak birinci sınıf tüccar sayıldıkları için bilanço esasına göre yevmiye defteri, defterikebir ve envanter defteri tutmak zorundadırlar. Bankaların bu defterleri tutmak zorunluluğunun yanında banka ve sigorta muameleleri vergisi ile ilgili yükümlülükleri dolayısıyla banka ve sigorta muameleleri defteri tutmaları veya diğer işlemlerinden ayrı yazılmak koşuluyla bu vergi ile ilgili işlemlerini muhasebe defterine geçirmeleri gerekir (VUK., m. 172, 182, 204).

b. Tutmak zorunda oldukları belgeleri noterlere onaylatmak zorunluluğundadırlar (VUK., m. 220-226).

c. Mukavelename, taahhütname, kefaletname, mahkeme ilâmları gibi hukukî belgelerle ihbarname, karar örnekleri, vergi makbuzları gibi vergi evrakını dosyada korumak zorundadırlar (VUK., m. 242, f. 1).

d. Defter ve belgeleri ilgili buldukları yılı izleyen takvim yılından başlayarak beş yıl süre ile korumak ve gerektiğinde ibraz etmek ödevleri vardır (VUK., m. 253, 256).

e. Yaptıkları işlemler için fatura almak ve vermek zorundadırlar (VUK., m. 232).

f. Her hesap dönemi için bilanço çıkartmak ve bunu envantere geçirmek ödevi vardır (VUK., m. 342).

g. Çahştırdıkları kişilere ödedikleri ücretlerle ilgili olarak ücret bordrosu düzenlerler. Kaynakta kestikleri vergileri bu bordroda gösterirler (VUK., m. 238).

h. İşe başlamayı, iş ve adres değişikliklerini ve işi bırakmayı, bu olayları izleyen günden başlayarak bir ay içinde vergi dairesine bildirmek zorundadırlar (VUK., m. 168, f. 1).

8. Vergi Sorumluluğunun Sonuçları

Bankalar, kesmek zorunda oldukları vergileri tam olarak kesip ödemekle ödevlidirler. Ancak ödedikleri vergileri asıl yükümlüden tahsil etmemişlerse, ona rucû etme olanağına sahiptirler (VUK., m. 11). Vergi sorumlusu durumunda olan banka, kestiği vergiyi ödememişse vergi dairesinin vergiden dolayı asıl yükümlüye başvuramaması gerekir⁴². Buna karşılık vergi sorumlusu banka

⁴² Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1962/4598, K. 1965/1587, 30.4.1965 (*Kemal Berkem ve Diğer Yazarlar, Vergi Usul Kanunu, İzahlı ve İctihatlı, T.C. Vergi Kanunları Külliyesi, C. 1, Ankara 1966, m. 11, s. 28*). Aynı görüş için bkz.: *Erginay, age. (Vergi Hukuku), s. 62, 186.*

vergi kesintisi yapmamışsa fakat vergi yükümlüsü vergisini beyanname ile bildirip ödemişse, banka vergilendirme ile ilgili ödevini zamanında yerine getirmedeği için Vergi Usul Kanununun 341 inci maddesine göre vergi kaybına yol açmış sayılacak ve vergi cezası kesilebilecektir⁶³. Ancak yukarıda değinildiği gibi veraset ve intikal vergisi kesintisi yapılan durumlarda bu kesinti, verginin teminat altına alınması amacına dayandığı için vergi dairesi banka yanında vergi yükümlüsüne de başvurabilir.

Bankaların vergi yükümlüsü veya sorumlusu olmaları halinde bunlara düşen ödevler kanunî temsilcileri tarafından yerine getirilir⁶⁴. Kanunî temsilciler bu ödevleri kast ve ihmalleri ile yerine getirmezlerse ve vergi alacağı tüzel kişiden tahsil edilememişse vergi idaresi kanunî temsilcilere başvurabilir. Kanunî temsilciler bu yoldan ödedikleri vergileri asıl yükümlüden isteyebilirler. Banka tasfiye haline girmişse veya tasfiye edilmişse, bu durum kanunî temsilcilerin tasfiyeye giriş tarihinden önceki zamanlara ait sorumluluklarını kaldırmaz (VUK., m. 10)⁶⁵.

9. Bankaların Vergi Cezalarından Sorumlulukları

Vergi Usul Kanununun 333 üncü maddesine göre, tüzel kişilerin idare ve tasfiyesinde vergi kanunlarına aykırı hareketlerinden doğan vergi cezaları tüzel kişiler adına kesilir. Tüzel kişilerin kanunî temsilcilerinin sorumluluğu hakkındaki Vergi Usul Kanununun 10 uncu maddesi hükmü, vergi cezaları bakımından da uygulanır. Buna göre bir bankanın gerek vergi yükümlülüğü, gerek vergi sorumluluğu ile ilgili olarak kesilen vergi cezaları banka tüzel kişiliği adına tarhedilir. Kanunî temsilcilerin kast veya ihmâli olması durumunda bankadan kesilemeyen cezanın ödenmesinden bunlar da sorumlu olurlar. Ancak ödedikleri vergi cezasını banka tüzel kişiliğinden isteyebilirler (VUK., m. 333, f. 2, m. 10, f. 3).

⁶³ Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1970/1686, K. 1971/1498, 25.2.1971; 4.D., E. 1970/1678, K. 1971/2061, 16.3.1971 (*Turgay*, age. (C. 2), m. 94, No. 1854, 1857, s. 1337-1339).

⁶⁴ Anonim şirketin kuruluş sermayesi dolayısıyla ödenmesi gereken damga vergisi için kanunî temsilci adına ödeme emri düzenlenebilir. Bkz.: Danıştay, 11.D., E. 1970/2731, K. 1972/222, 3.2.1972 (*Gelegen - Karabağ - Tamer*, age., s. 363).

⁶⁵ Bkz.: Danıştay, 7.D., E. 1972/364, K. 1973/1049, 11.4.1973 (*H. Fevzi Karagöz-oğlu*, Vergi Usul Kanunu ve Uygulaması, Vergi Hukuku Yayınları, C. 2, Ankara 1976, m. 10, s. 53).

Bankalar ve diğer tüzel kişiler vergi kanunlarından doğan ödevleri yerine getirmezlerse fiillerinin niteliklerine göre vergi suçu işlemiş olurlar ve haklarında vergi cezası kesilir. Vergi sorumlusu tarafından kaynakta kesilerek ödenmesi gereken vergiler, vergi yükümlüsü tarafından ödenmiş olsa bile vergi cezasının vergi sorumlusu adına kesilmesi gerekir⁶⁶. Çünkü vergi cezalarından doğan sorumluluk kişiseldir ve vergi kanunlarına aykırı davranış vergi sorumlusu tarafından yapılmıştır.

IV. SONUÇ

Bu çalışmada bankaların vergi yükümlülükleri ve vergi sorumlulukları yürürlükteki hukuk kuralları ve yargı organlarının kararları açısından incelenmeye gayret edilmiştir. Bankalar faaliyetleri sırasında birçok verginin yükümlüsü ve sorumlusu olabilmektedirler. Bankalar ister özel kanunlarla iktisadi kamu müessesesi niteliğinde kurulsunlar, ister anonim şirket olarak kurulmuş olsunlar sağladıkları yıllık gelir üzerinden kurumlar vergisinin yükümlüsü olurlar. Bankalar aynı zamanda bir hizmet vergisi olan banka ve sigorta muameleleri vergisinin de kanunî yükümlüsüdürler. Ancak bu verginin amacı bankaları değil, banka hizmetlerinden yararlanan kişi ve kurumları vergilendirmek olduğu için bankalar ödedikleri bu vergileri, ilişkide buldukları kişi ve kurumlara yansıtırlar. Ancak bankalar ödedikleri vergilerin bir kısmını, bu vergilerin dayandığı işlemlerin niteliği gereği, ilişkide buldukları kişilere yansıtamazlar. Bankalar bu durumda, ödedikleri vergilerin hem kanunî yükümlüsü hem de gerçek yükümlüsü olurlar. Dolayısıyla bu vergiler, bankalar bakımından gelirleri üzerinden ödedikleri kurumlar vergisi özelliği gösterir. Gider vergileri içinde düzenlenmiş olan banka ve sigorta muameleleri vergisinin bankacılık ve sigortacılık işlemleriyle sınırlandırılmasında yarar vardır. Bunun için de kanunda bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerinin kapsamı açık olarak belirtilmelidir. Bankalar faaliyetleri sırasında sürekli olarak malî denge vergisi, damga vergisi ve harç yükümlüsü de olurlar. Öte yandan vergi kanunlarında belirtilen koşullar varsa yani vergiyi doğuran olay meydana gelmişse, emlak vergisi, motorlu kara taşıtları vergisi, emlak alım vergisi, gayrimenkul kıymet artışı vergisi vb. vergilerin de yükümlüsü olurlar.

⁶⁶ Bkz.: Danıştay, 4.D., E. 1970/1686, K. 1971/1498, 25.2.1971 (*Kamer Genç ve Diğer Yazarlar*, age., No. 88, s. 555).

Vergi kanunları bankalara ilişki de buldukları kişilerin vergi borçlarının ödenmesi ile ilgili ödevler de yüklemiştir. Bankalar bu vergilerin yükümlüsü değil, sorumlusu durumundadırlar. Örneğin bankalar çalıştırdıkları personelin vergisini kaynakta keserek vergi dairesine yatırmakla ödevlidirler. Bunun yanı sıra bankaların vergi kanunlarında belirtilen diğer vergi ödevleri ile ilgili sorumlulukları vardır. Bankalar vergi kanunlarına aykırı davranışlarda bulunurlarsa, banka tüzel kişiliği kesilecek vergi cezalarının sorumlusu olur. Ancak ceza kesilmesine yol açan davranış, bankanın kanunî temsilcilerinin kast veya ihmaline dayanıyorsa ve bankayı takibetme olanağı yoksa kayba uğratılan vergi ve kesilecek ceza, ödevlerini yerine getirmeyen kanunî temsilcilerden alınabilir.

Vergi işleri ve formaliteleri dolayısıyla bankaların kendi alanlarında verimli çalışmalar yapmaları önemli ölçüde aksamaktadır. Bankaların vergi servisleri karışık vergi mevzuatı dolayısıyla çoğu kez çok zor durumlara düşmektedir. Vergilendirmede basitliğin sağlanması ile bankalar çok daha verimli olabilirler. Vergilendirmede uygunluk ilkesi, vergilerin yükümlüler için en uygun zaman ve şekilde alınmasını gerektirir. Vergi kanunları bankalar için, özellikle beyanname verme ve diğer vergi ödevleri ile ilgili süreler bakımından daha elverişli hükümler getirmelidir. Bankaların bildirim aylarında içine girdikleri sıkışık durum böylece biraz olsun önlenebilir.

